2. Drepturile copiilor şi dreptul la educaţie[9]

Drepturile copiilor sunt protejate în mod cuprinzător de un set variat de instrumente internaţionale şi regionale care acoperă drepturile omului, dreptul umanitar şi dreptul refugiaţilor. Copiii beneficiază de drepturile prevăzute în tratatele generale. În plus, un număr de instrumente specializate au fost create pentru a oferi copiilor o protecţie suplimentară, având în vedere vulnerabilităţile lor aparte şi importanţa pentru societate în ansamblul ei, în asigurarea dezvoltării sănătoase şi a participării active a tinerilor săi membri.

Convenţia Europeană a Drepturilor Omului („Convenţia") conţine multe prevederi care apără drepturile copiilor, de exemplu, Protocolul 1, Articolul 2, „dreptul la educaţie". Cu toate acestea, cadrul general pentru drepturile copiilor este Convenţia ONU privind drepturile copilului din 1989 (CDC). Acesta a fost primul tratat preocupat anume de drepturile copiilor şi a marcat o importantă schimbare în gândirea privind „abordarea bazată pe drepturi" care a făcut guvernele răspunzătoare legal de eşecul în a răspunde nevoilor copiilor. CDC a creat o nouă viziune asupra copiilor ca purtători de drepturi şi responsabilităţi corespunzătoare vârstei lor şi nu ca proprietate a părinţilor lor sau beneficiari neajutoraţi de acte de caritate.

Drepturile copiilor acoperă fiecare aspect al vieţii copiilor şi adolescenţilor şi pot fi împărţite în următoarele categorii principale:

- drepturi de supravieţuire: dreptul la viaţă şi la satisfacerea nevoilor de bază (de exemplu, standard de viaţă corespunzător, adăpost, mâncare, tratament medical);
- drepturi de dezvoltare: drepturile le oferă copiilor posibilitatea de a-şi atinge întregul potenţial (de exemplu, educaţie, joacă şi timp liber, activităţi culturale, acces la informaţii şi libertate de gândire, conştiinţă şi religie);
- drepturi de participare: drepturi care le permit copiilor şi adolescenţilor să aibă un rol activ în comunităţile lor (de exemplu, libertatea de a-şi exprima opiniile, de a avea un cuvânt de spus în probleme care le afectează propriile vieţi, de a face parte din asociaţii);
- drepturi de protecţie: drepturi care sunt esenţiale pentru protejarea copiilor şi a adolescenţilor de toate formele de abuz, neglijare şi exploatare (de exemplu, grijă specială pentru copiii refugiaţi şi protejarea împotriva implicării în conflicte armate, a exploatării prin muncă, a exploatării sexuale, a torturii şi a abuzului de droguri).

Educaţia este privită atât ca drept al omului în sine, dar şi ca un mod indispensabil de a beneficia de celelalte drepturi ale omului. Un sistem educaţional care adoptă o abordare bazată pe drepturi va fi mai bine poziţionat pentru a-şi îndeplini misiunea fundamentală de a asigura tuturor o educaţie de calitate superioară.

Articolul 26 din Declaraţia Universală a Drepturilor Omului (DUDO) prevede:

> (1) Orice persoană are dreptul la învăţătură. Învăţământul trebuie sa fie gratuit, cel puţin în ceea ce priveşte învăţământul elementar şi general. Învăţământul elementar trebuie să fie obligatoriu. Învăţământul tehnic şi profesional trebuie să fie la îndemâna tuturor, iar învăţământul superior trebuie sa fie de asemenea egal, accesibil tuturor, pe bază de merit.
>
> (2) Învăţământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalităţii umane şi întărirea respectului faţă de drepturile omului şi libertăţile fundamentale. El trebuie să promoveze înţelegerea, toleranţa, prietenia între toate popoarele şi toate grupurile rasiale sau religioase, precum şi dezvoltarea activităţii Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru menţinerea păcii.
>
> (3) Părinţii au dreptul de prioritate în alegerea felului de învăţământ pentru copiii lor minori.

[9] Autor: Felisa Tibbitts (2009). Remarci ale Felisei Tibbitts, pregătite pentru Conferinţa Consiliului Europei de evaluare a Anului european al cetăţeniei prin educaţie, 27-28 aprilie 2006, Sinaia, Romania.

Ca o continuare a unor idei exprimate pentru prima oară în DUDO, Articolul 28 din CDC defineşte educaţia ca pe un drept iar Articolul 29 precizează că educaţia ar trebui să sprijine copilul în dezvoltarea „plenară a personalităţii, a vocaţiilor şi a aptitudinilor mentale şi fizice ale copilului”.[10]

Atât CDC cât şi DUDO recunosc că unul dintre scopurile educaţiei este acela de a dezvolta respectul pentru drepturile omului şi pentru libertăţile fundamentale. Desigur, pentru a înţelege cu adevărat şi a promova drepturile omului, acestea trebuie trăite în relaţie cu ceilalţi. Acest lucru nu presupune doar a învăţa despre drepturile omului, ci şi a trăi în şi prin drepturile omului. De aceea, o abordare bazată pe drepturile omului (ABDO) în şcoală include oportunitatea de a învăţa despre şi de a practica valorile şi cadrul drepturilor omului, în clasă. Şcolile care se gândesc la drepturile copiilor se axează pe demnitatea umană a copiilor.

Dreptul la educaţie este menit să fie implementat şi să se bucure toţi de el – indiferent de aptitudini, rasă, etnie, religie, gen, naţionalitate, orientare sexuală, clasă sau orice alt factor de identificare. În plus, o astfel de educaţie – aşa cum este definită de CDC – trebuie structurată astfel încât să respecte demnitatea şi drepturile fundamentale ale elevilor.

Un principiu cheie care este esenţial deopotrivă pentru drepturile omului şi pentru ABDO este non-discriminarea. În sectorul şcolar, ramificaţiile sunt numeroase, incluzând acces egal la educaţie de calitate cu atenţie specială pentru grupurile vulnerabile sau marginalizate.

Iniţiativa UNESCO, Şcoli prietenoase copilului şi ABDO în şcoală vor să implementeze CDC în şi prin educaţie. Pentru a putea utiliza o ABDO, trebuie să cunoaştem mai multe despre drepturile omului şi despre drepturile copilului, precum şi despre implicaţii pentru gândirea, planificarea şi evaluarea educaţională. Ne obligă să ne punem întrebări precum:

– Cine nu primeşte educaţie? Unde se află aceştia şi de ce sunt excluşi?

– Cine şi ce ar trebui să facă ca să protejeze, să promoveze şi să asigure dreptul la educaţie?

– A cui capacitate şi în ce domeniu trebuie dezvoltată pentru a asigura dreptul la educaţie?

– Cine şi ce trebuie să facă pentru a asigura acest drept şi cum pot parteneriatele să ajute acest proces?

Principiul 1. Exprimarea legăturilor cu drepturile

Întrebări pentru noi: Sunt eforturile noastre educaţionale legate în mod expres de drepturile omului? Includ aceste eforturi întreaga gamă de drepturi ale omului? Au drepturile omului care sunt analizate în detaliu, o adevărată relevanţă pentru nevoile şi problemele din cadrul comunităţilor noastre sau se pot face aceste conexiuni? Suntem dispuşi să trecem dincolo de „zona noastră personală de confort” în corelarea activităţii noastre cu valorile drepturilor omului?

Principiul 2. Asumarea responsabilităţii

Se văd aceia dintre noi care sunt reprezentanţi ai guvernului sau care sunt angajaţi de stat ca fiind responsabili de asigurarea educaţiei pentru drepturile omului? În ce fel suntem responsabili? Cum pot copiii şi tutorii lor să asigure această responsabilitate?

Principiul 3. Abilitarea şi participarea

Să ne gândim un moment la cei care se simt responsabili de asigurarea educaţiei pentru drepturile omului. Am înglobat ideile tuturor celor care sunt afectaţi de politicile şi activităţile noastre? Cine este absent de la întâlnirile noastre de luare a deciziilor, care are o miză în conversaţia noastră? Dacă nu sunt prezenţi sau nu sunt implicaţi în conversaţiile de acasă, cum putem să îi aducem la masa discuţiilor? Cum le putem facilita punctele de vedere privind întrebări referitoare la educaţia pentru democraţie şi drepturile omului – când? cum? cine? ce?

[10] Dreptul la educaţie este menţionat în numeroase documente ale Naţiunilor Unite şi în documente privind drepturile omului incluzând Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale (Articolul 14) şi Convenţia cu privire la drepturile copilului (Articolele 28 şi 29). Alte declaraţii importante, comentarii şi documente generale s-au extins asupra dreptului la educaţie, incluzând Declaraţia Mondială asupra Educaţiei pentru toţi (Articolele I, III, IV, VI, VII), Cadrul de acţiune de la Dakar privind Educaţia pentru toţi.

Principiul 4. Non-discriminarea şi atenţia la grupurile vulnerabile

În cele din urmă, şi în legătură cu ultimul punct, care sunt grupurile care, în acest moment, e cel mai puţin probabil să beneficieze de programul nostru educaţional şi cum putem să ajutăm pentru a asigura participarea lor? Tocmai grupurile cărora drepturile omului nu le sunt recunoscute în fiecare zi – cei marginalizaţi, vulnerabili, discriminaţi – sunt cele care vor beneficia cel mai mult de eforturile noastre educaţionale. Cum îi putem identifica, cum putem ajunge la ei şi crea programe educaţionale care, pentru ei, sunt cu adevărat semnificative?